

Поводом 20. годишњице највећег етничког чишћења после Другог светског рата — акције хрватске војске „Олуја“, доносимо одломак из књиге „Судбина Крајине“ Срђана Радуловића, у коме аутор покушава да да одговор на питање зашто је главни крајишки град пао за мање од једног дана.

Одломак из поглавља „Книн у Београду“:

У петак, 4. августа, на Крајину се сручила „Олуја“, како је названа хрватска војна операција. Хиљаде граната, мина, ракета засуло је у 5 сати ујутру крајинске градове и прве линије одбране. Хрватске трупе у суботу 5. августа улазе у Книн а већ наредног дана сломљен је отпор последњих бранилаца Крајине на Банији.

Више од 200 хиљада Срба морало је да напусти западну Крајину. Била је то највећа српска „сеоба“, али без световних и духовних вођа на челу колоне.

Да ли је Книн морао пасти за 24 сата, због чега је изостала војна помоћ из РС, зашто је издато наређење за евакуацију становништва, ко је одговоран што није извршено наређење о артиљеријским и ракетним ударима по циљевима на хрватској територији...?

Ова питања биће још дуго актуелна. Досадашњи покушаји да се одговори на њих имали су углавном дневнополитичку употребну вриједност, чији је циљ да се искључивим кривицама прогласе тадашњи крајински руководиоци. Наравно, они не могу бити амнестирани од дијела одговорности, као што ни сви међу њима не сnose исти терет кривице.

Незаинтересованост за Крајину

Догађаји који су претходили хрватском нападу потврдили су да западни дијелови РСК више немају велику важност за међународну заједницу, али ни за глобалне српско-хрватске односе, нити за међусрпске односе. Хрватска није кажњена због почињених злочина и напада на зону под заштитом УН, као ни касније због неизвршавања обавеза из резолуција Савјета безбједности. Дода ли се овоме понашање Пала и званичног Београда, власти у Книну су морале извући неке закључке и покушати да понуде компромисна политичка рјешења, чија би подлога била План Зе 4.

Милан Мартић и Милан Бабић су, наиме, и прије пада западне Славоније, у разговору који није био „за новине“ показивали, додуше резервисано, разумијевање за могућност (кон)федералног рјешења статуса РСК. Међу контрааргументима такве опције, како је Мартић у једном разговору рекао, било је његово питање: „А ко да, послјије свега, стане пред народ и каже да ће поново бити у Хрватској?“

Политички профитабилније било је играње на карту свесрпског уједињења, па чак и након што би сами иницијатори оцјењивали како за уједињење „још није вријеме“ или да ће се проглашењем уједињења дати повод међународној заједници да „подржи хрватске планове за напад на Крајину“. Посебно је питање колико су крајински руководиоци уопште могли да утичу на развој догађаја с обзиром на (не)самосталност у доношењу кључних одлука или на претпоставку да су и сами били саучесници у провођењу евентуалног сценарија жртвовања Срба западно од Уне.

Како се распала српска одбрана

Илустративан је и развој догађаја на ратиштима РС и РСК. Наиме, крајем новембра 1994. године заједничком акцијом јединица хрватске војске и Хрватског вијећа одбране

пробијена је линија одбране РС код Купреса и између Ливна и Грахова, а убрзо је пао и Купрес, мјесто од стратешке важности, па је хрватским снагама био отворен пут за продор према Гламочу и Грахову. Десило се то након чврстих увјеравања руководства РС да Купрес неће бити препуштен Хрватима, а помињан је и договор са представницима хрватске творевине Херцег-Босне о ненападању.

Према изјавама српских бораца ангажованих на одбрани правца Ливно—Грахово, у тренутку хрватског напада на положајима је било свега двадесетак војника. Српска одбрана се распала и већ у децембру хрватске снаге заузимају десетак села и стижу на 20 километара од Грахова, истовремено заузимајући висове на Динари.

Почетком марта, хрватске снаге појачавају дејства и угрожавају сјеверноисточне линије одбране Книна код Перучког језера. Хрвати довлаче нове трупе, а њихова инжењерија пробија планинске путеве на сјеверним ободима Динаре, на територији РС, и овим правцем се хрватске снаге уклињују између РС и РСК. Према конфигурацији терена, продор хрватских трупа могао се зауставити једино контраофанзивом јединица РС.

Снаге Српске војске Крајине, према тумачењу војних аналитичара, могле су у том случају, да се укључе у акцију ударима по јужним боковима хрватских снага с претњом да се пресјеку линије снабдијевања хрватских трупа на Динари. Самостална акција крајинске војске није долазила у обзир, јер су хрватске снаге контролисале доминантне висове и имале боље линије снабдијевања, па би команда СВК морала да ангажује далеко већи број војника на, до тада, сасвим безбједним границама и да ослаби јужне линије одбране Книна.

Занимљиво је, међутим, да је уочи хрватског освајања Купреса и продора према Грахову и Гламочу, дошло до тајних преговора представника Србије и Хрватске у Грацу, који су трајали неколико дана (почетком октобра), а оку камере није промакло ни присуство предсједника РС Радована Караџића. Том приликом су договорени основни елементи економске и политичке реинтеграције РСК, који ће постати саставни дио економског Споразума и Плана Зе 4.

Ову информацију „провалио“ је београдски недјељник „Телеграф“, а убрзо је потврђена у текстовима у појединим хрватским новинама. Београдске „Вечерње новости“ су то демантовале објављивањем текста о тајним преговорима делегација РС и Хрватске, које су се, према овом извору, састале два пута, крајем септембра 1994. године у Двору на

Сави, на хрватској територији, и 14. октобра у Српцу, на територији РС. „Вечерње новости“ су демантујући одржавање тајних преговора између Београда и Загреба у Грацу, тврдиле да су представници РС и РХ договорили подјелу западних дијелова РСК.

Наводно су представници РС пристали да западна Славонија и највећи део западне Крајине припадну Хрватској у замјену за излаз РС на море и „аранжман“ везан за снабдијевање РС муницијом и нафтом из хрватских извора. Колико је у овим текстовима било истине тешко је закључити без конкретнијих података, али је индикативно да се солуција излаза РС на море помињала у преговорима у Дејтону током новембра и да се Хрватска одрекла већине територијалних захтјева везаних за подручје босанске Посавине (изузев Орашја и Оџака).

Такође је извјесно да су представници РС и Херцег-Босне, односно Хрватске током рата имали економске (војне) аранжмане, било да је ријеч о директној војној помоћи снага РС хрватским снагама у сукобима са муслиманским трупима у централној Босни и пропуштању конвоја преко територије РС за хрватске енклаве у овом дјелу Босне или и снабдијевању горивом Републике Србије преко Хрватске и Херцег-Босне током економске блокаде РС на Дрини.

Улога Београда и Пала

Сумње у могућност тајних договора појачане су понашањем Пала и Београда за вријеме хрватског напада на западну Славонију, као и каснијим развојем догађаја на ратишту на Динари.

При томе, власти РС могу имати дјелимично оправдање за војну неефикасност у супротстављању хрватским трупима, које су надирале према Гламочу и Грахову, у чињеници да је ријеч о просторно великим општинама с малим бројем становника (Грахово је било највећа општина у БиХ са само 10 хиљада становника). У сличном положају су биле и сусједне општине Дрвар и Петровац, одакле су борци били ангажовани на бихаћком ратишту.

Међутим, остаје чињеница да је за вријеме најжешћих хрватских напада на Гламоч и Грахово, војска РС на челу са генералом Ратком Младићем била ангажована у

операцијама на источном дијелу РС, код Жепе и Сребренице, а да су у помоћ браниоцима Грахова и на бихаћком ратишту биле ангажоване јединице крајинске војске, по цијену слабљења југозападних линија одбране Книна и јужне Крајине.

Учешће крајинске војске на бихаћком ратишту било је провод за проширење „надлежности“ авијације НАТО снага на РСК, што је одмах искориштено за бомбардовање крајинског војног аеродрома у Удбинама, али је имало далекосежније посљедице у евентуалном „оправданом“ припремању услова за слабљење одбрамбене моћи РСК, као што је учињено ваздушним ударима на војне, стратешке, комуникационе и цивилне циљеве у РС.

Отворен „пут за Книн“

Коначно, последица вишемјесечног испредања политичке и војне мреже за „хватање“ Книна било је хрватско освајање Грахова (и Гламоча) 28. јула. Крајински борци који су учествовали у борбама за одбрану Грахова тврдили су касније да је снабдијевање муницијом, горивом и храном било недопустиво лоше организовано.

Артиљерци СВК на положајима на планини Шатор, важној коти за одбрану правца хрватског продора према Грахову и Гламочу, остали су без муниције. У одбрани Грахова била је ангажована и јединица, коју су попунили углавном војници, проијеклом из РСК и РС, а који су мобилисани у Србији и упућени на ратиште без војничког искуства.

Падом Грахова, Книн и њему гравитирајуће подручје сјеверне Далмације и Лике остало је без виталне комуникације са Бањалуком и Београдом. Банија и већи дио Кордуна могли су рачунати на везу са РС и Србијом код Двора на Уни, који је од Книна био удаљен око 300 километара. Крајински војни инжењерци почели су даноноћни рад на оспособљавању једне резервне саобраћајне везе, сеоског пута који је спајао цесте Книн — Срб — Доњи Лапац, и Дрвар — Петровац — Бањалука, преко Мартинброда на извору Уне.

Истовремено, крајинска војска је добила десетине километара нових линија фронта, и то на подручју гдје до тада није био ангажован ниједан крајински војник и које је у војним плановима третирано као резервно подручје за организовање обране Книна.

Промоција другог издања књиге „Судбина Крајине“ одржаће се вечерас у 19 часова у Дому Војске Србије у Београду.

(Спутњик)